

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Grzegorza Polańskiego nt. *Kompetencje społeczne osób pokolenia X i Y w kontekście mediatyzacji rzeczywistości*, przygotowanej pod kierunkiem naukowym ks. dr hab. prof. UR Janusza Miąso, Uniwersytet Rzeszowski, s. 255, Rzeszów, 2020

Przedłożona na do recenzji rozprawa mieści się w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika. Dotyczy ważnej i aktualnej problematyki kompetencji społecznych we współczesnym świecie. W szczególności w swej treści rozprawa ta wskazuje na zależności pomiędzy kompetencjami społecznymi, stopniem pozytywności wobec siebie i innych oraz mediatyzacją rzeczywistości, wyrażoną przez jej wymiar temporalny i nawykowy. Podjęta problematyka jest ukazana z perspektywy pedagogiki medialnej.

Celem podjętych w rozprawie analiz teoretycznych i badań empirycznych jest poznanie oraz próba wyjaśnienia zależności między przynależeniem do określonej generacji a poziomem kompetencji społecznych (s. 128).

Autor doprecyzowuje cel główny poprzez wskazanie celów szczegółowych: „1. Diagnoza poziomu wybranych kompetencji społecznych osób z pokolenia X i Y. 2. Określenie stopnia pozytywności wobec siebie i innych osób z pokolenia X i Y. 3. Diagnoza wymiaru mediatyzacji codzienności wyrażonego przez czas i siłę nawyków w korzystaniu z mediów osób z pokoleń X i Y o określonym poziomie kompetencji społecznych i stopniu pozytywności wobec siebie i innych”. (s. 128).

Praca ma charakter diagnostyczny – deskryptywny. W podjętych badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego (s. 135), technikę ankiety (s. 136). Narzędziami były kwestionariusz PROKOS (autorstwa A. Mateczak - K. Martowskiej, s. 136), kwestionariusz ustosunkowań KU (autorstwa A. Sukiennik, s. 138) oraz autorski kwestionariusz ankiety dotyczący określenia czasu przeznaczonego na korzystanie z mediów, określenia siły nawyków medialnych oraz określenia ulubionej formy spędzania czasu

wolnego, posiadanych urządzeń medialnych, ważności tychże oraz podstawowych danych socjometrycznych respondentów (s. 139). Zastosowano losowy dobór próby „Próba badawcza została dobrana – pisze autor – poprzez bezpośrednie apele (zapytanie o udział w badaniu) skierowany do reprezentantów obu pokoleń” (s. 143). W badaniu sondażowym wzięło udział 403 osoby. Po dokonaniu weryfikacji i odrzuceniu materiałów z brakami do analizy zakwalifikowano 358 osób – 128 z pokolenia X i 230 z pokolenia Y (w tym 274 kobiety i 84 mężczyzn) (s. 144). Badania przeprowadzono w grudniu 2018 i styczniu 2019 roku.

W rozprawie sformułowano (s. 129-135) osiem problemów głównych (1. Jaki jest poziom kompetencji społecznych osób pokolenia X i Y?, 2. Jakie relacje zachodzą pomiędzy przynależnością osób do pokolenia X i Y a ich poziomem kompetencji społecznych?, 3. Jaki jest stopień pozytywności wobec siebie i innych osób pokolenia X i Y?, 4. Jakie relacje zachodzą pomiędzy stopniem pozytywności wobec siebie i innych osób z pokolenia X i Y a ich poziomem kompetencji społecznych?, 5. Jaki jest wymiar mediatyzacji codzienności osób pokolenia X i Y?, 6. Jakie relacje zachodzą pomiędzy przynależnością do pokolenia X i Y a wymiarem temporalnym i nawykowym mediatyzacji badanych osób?, 7. Jakie relacje zachodzą pomiędzy wymiarem temporalnym i nawykowym mediatyzacji a poziomem kompetencji społecznych osób pokolenia X i Y?, 8. Jakie relacje zachodzą pomiędzy wymiarem temporalnym i nawykowym mediatyzacji codzienności a stopniem pozytywności wobec siebie i innych osób pokolenia X i Y?) oraz trzynaście szczegółowych. Na stronach 129-135 nakreślono zmienne, wskaźniki, kategorie oraz hipotezy.

Struktura pracy obejmuje wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, bibliografię (zawierającą 352 pozycje), spisy: tabel, wykresów i rysunków oraz aneks, zawierający kwestionariusz ankiety.

Rozdział pierwszy nosi tytuł „Elementy teorii pokoleń i charakterystyka pokoleń X i Y” i podzielony jest na cztery części, dotyczące: wprowadzenia w tematykę, uwarunkowań tworzenia się pokoleń, szczegółowej charakterystyki osób pokolenia X i Y oraz charakterystyki okresów rozwojowych pokoleń X i Y.

Drugi rozdział zatytułowany: „Kompetencje społeczne – pojęcie i uwarunkowania rozwoju”, poświęcony jest znaczeniu kompetencji w funkcjonowaniu człowieka, definicjom kompetencji społecznych, ich uwarunkowaniom, roli treningu społecznego, kwestiom przywiązania i pozycji życiowych w odniesieniu do kompetencji oraz ich rodzajom.

Trzeci rozdział, pt. „Wybrane aspekty mediatyzacji”, zawiera omówienie w czterech podrozdziałach zagadnienia procesu mediatyzacji, społeczeństwa sieci, efektowi mediatyzacji

oraz wymiarowi temporalnemu i nawykowemu korzystania z mediów.

Czwarty rozdział przedstawia założenia metodologiczne badań: przedmiot i cel badania, problemy badawcze, zmienne, wskaźniki, metodę, technikę i narzędzia badawcze, organizację badań i charakterystykę badanych osób.

Piąty rozdział to analiza wyników badań, w której przedstawiono analizę wyników kwestionariusza PROKOS, analizę wyników kwestionariusza KU, wymiar temporalny i nawykowy korzystania z mediów, ich wzajemne powiązania i dyskusję wyników.

Przystępując do oceny zawartych w trzech rozdziałach teoretycznych podstaw rozprawy i podjętych badań, należy zauważyć, że Doktorant wykazał znaczną świadomość współczesnych wyzwań stojących przed pedagogiką medialną.

Omawiając kwestie dotyczące generacyjności przytacza wiele definicji dając wyraz interdyscyplinarności w poszukiwaniu prawdy. Wydaje się (ze względu na wyluszczonego tekst), że najbliższa Doktorantowi jest definicja pokolenia przedstawiona przez Manuela Castellsa wskazująca pokolenie jako „sumę wszystkich należących do danego kręgu kulturowego osób, które na podstawie wspólnej sytuacji historyczno-społecznej wykazują podobieństwo postaw, motywacji, nastawień i systemów wartości” (M. Castells, *Władza komunikacji*, PWN, Warszawa 2013, s. 47). Ciekawa jest tabela periodyzacji pokoleniowej i rozwoju człowieka (s. 23). Przedstawiona obszerna charakterystyka pokoleń X i Y świadczy o dojrzałości w dokonywanych analizach i trafności wielu spostrzeżeń. Ze względu na pedagogiczne nastawienie pracy warto przytoczyć chociażby następującą myśl: „*Iksy to pierwsze pokolenie, któremu telewizja zastąpiła rodziców*” (s. 28).

Przedstawiając teoretyczne podstawy teorii kompetencyjności, Doktorant, słusznie (za Kennethem Dodge) zauważa, że liczba definicji kompetencji społecznych jest zbliżona do liczby badaczy zajmujących się tym zagadnieniem (s. 65). Przyjmuje, jako podstawę swoich badań, definicję Anny Mateczak, w której kompetencje rozumie się jako „złożone umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w określonego typu sytuacjach społecznych, nabywane przez jednostkę w toku treningu społecznego” (A. Mateczak, *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych. KKS. Podręcznik*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2007, s. 7). Doktorant dostrzega różnorakie uwarunkowania kompetencji społecznych, opisuje dyspozycje instrumentalne i motywacyjne tychże oraz rolę treningu społecznego w procesie ich rozwoju. Wskazuje na kwestie więzi i przywiązania w kształtowaniu kompetencji społecznych, aby skupić naszą uwagę na psychologicznej teorii analizy transakcyjnej (s. 91). W tym miejscu można odczuć pewien niedosyt w przedstawieniu tejże trudnej teorii. Myślę, że można było także więcej i lepiej

wyjaśnić relacje pomiędzy kompetencjami społecznymi a inteligencją emocjonalną. Osobiście (ale jest to tylko sugestia) przeniósłbym także rozdział dotyczący kompetencji społecznych na pierwsze miejsce pracy.

Czytając tekst dotyczący wybranych aspektów mediatyzacji rzeczywistości daje się zauważyć, że Doktorant, pewnie także ze względu na wiek, czuje się „jak ryba w wodzie”. Świadczy o tym między innymi dobry dobór analizowanych tekstów (polsko i anglojęzycznych) czy trafność spostrzeżeń. Warto przytoczyć chociażby stwierdzenie ze strony 112: *„Najważniejszą cechą komunikowania masowego jest jednokierunkowość, natomiast istotą nowych form komunikowania jest interaktywność”*, czy zasygnalizowaną na stronie 123 koncepcję przepływu (the flow): *„Chcąc wyjaśnić zachowania osób korzystających z Internetu można określić przepływ jako stan pojawiający się podczas surfowania, który daje przyjemność samą w sobie”*. Autor dysertacji przyjął że korzystanie z mediów to dające się zaobserwować, indywidualne zachowania jednostki polegające na kontaktowaniu się z mediami (s. 113). Na tej podstawie skonstruował później kwestionariusz ankiety wskazujący na temporalny i nawykowy wymiar korzystania z mediów.

Analizując wnikliwie obszerną rozprawę, nie sposób nie zauważyć pewnych niedociągnięć i mankamentów. Nie dyskwalifikują one naukowej wartości rozprawy, należy je jednak wspomnieć. Po pierwsze, odczuwa się niedosyt wartościowania refleksji naukowej prezentowanych autorów. Być może Doktorant przyjął tylko perspektywę deskrypcji, ale warto pamiętać, iż nauka to także krytyczne podejście zakładające wartościowanie. Po wtóre, daje się zauważyć zbyt ogólnikowe i skrótowe zalecenia (wskazania) pedagogiczne, które stanowiłyby praktyczny skutek dokonanych badań. Warto byłoby rozwinąć ten wątek pracy. Pedagogika posiada bowiem nie tylko wymiar teoretyczny, ale i praktyczny. Po trzecie, wydaje się, że niektóre hipotezy (2, 6, 9) można było przedstawić w formie bardziej rozwiniętej (szczegółowej) wobec przyjętych krótkich – ogólnikowych, a badając wymiar temporalny mediatyzacji dokonać rozróżnień na dni powszednie (robocze) i weekendowe (wolne od pracy). Dokonując analizy wyników badań należałoby także wskazać na podobieństwa czy różnice wynikające nie tylko z przynależności do pokolenia, ale rozróżniając płeć czy wykształcenie respondentów (zgodnie z metryczką kwestionariusza ankiety). Moją wątpliwość, jako recenzenta, budzi fakt przyjęcia ośmiu problemów głównych i trzynastu szczegółowych. Myślę, że dla większej przejrzystości pracy można było wyakcentować problem główny, a pozostałe wymienić jako problemy szczegółowe.

Doktorant w podsumowaniu wyników badań zamieszczonych na stronach 214-219 formułuje wiele ważnych i aktualnych wniosków. Wykazuje, że korzystanie z mediów

koreluje z aspektami funkcjonowania społecznego. Dostrzega znaczenie odpowiedniego wychowania do korzystania z mediów w procesie rozwijania kompetencji społecznych. Przypomina i rekomenduje rozwijanie pedagogiki opartej na kształtowaniu własnej wartości i podmiotowości, pedagogiki intymności i troski o innych, pedagogiki komunikacji „tworzą w twarz”, pedagogiki kompetencji społecznych w szkołach, pedagogiki transcendencji, pedagogiki samokontroli i czytania książek.

Reasumując należy stwierdzić, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pana Magistra Grzegorza Polańskiego jest oryginalnym rozwiązaniem, istotnym dla współczesnej pedagogiki medialnej problemu relacji pomiędzy kompetencjami społecznymi a przynależnością do pokolenia X i Y. Doktorant wykazał się znajomością ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie naukowej pedagogika oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowo – badawczej. Zrealizował założone cele, dobrze dobrał metodę do przedmiotu badań, dokonał kwerend literatury naukowej, związanej z obranym tematem oraz przeprowadził badania empiryczne zgodnie z naukowymi kanonami.

Uważam, że należy docenić wkład pracy Pana Magistra Grzegorza Polańskiego w rozwijanie pedagogiki medialnej oraz szczerze pogratulować promotorowi ks. dr hab. prof. UR Januszowi Miąso, wyrażając uznanie i szacunek, za wybór tematu i pomoc w pracy naukowej.

Biorąc powyższe pod uwagę, należy stwierdzić, że przedłożona do recenzji dysertacja spełnia kryteria rozpraw doktorskich zawarte w art. 13.1. Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku.

Z głębokim przekonaniem, pomimo pewnych uwag krytycznych, wnioskuję o przyjęcie rozprawy doktorskiej oraz dopuszczenie Doktoranta Pana Magistra Grzegorza Polańskiego do publicznej dyskusji nad rozprawą – obrony dysertacji doktorskiej.

